

Житие на св. Евтимий, патриарх Търновски

Най-сияйната личност всред светите предстоятели на Българската православна църква – архиепископи и патриарси – е несъмнено св. патриарх Евтимий Търновски. Той се родил около 1327 г. в столицата Търново и произлизал от знатния болярски род Цамблаковци. Дълбоко религиозен и с вродено влечение към богосъзерцателен живот, той се присъединил към монашеското братство на преподобния Теодосий Търновски. В Кефаларския (сега Килифаревски) манастир около 1350 г. Евтимий толкова напреднал в духовния аскетически подвиг, че св. Теодосий го определил за иконом на манастира си и за свой пръв помощник, а самият той се уединил в гората на безмълвие (исихия). Там всеки ден привечер Евтимий бил длъжен да ходи с доклад, като давал знак за своето приближаване с чукане в клепало. Една вечер обаче на неговия клепален звън Теодосий не отговорил. Изплашен, Евтимий се втурнал да види какво се е случило с неговия старец. Той го видял да стои като огнен стълб в своята богосъзерцателна молитва. Това видение било от голямо значение за личната духовна опитност на Евтимий.

Когато през 1363 г. св. Теодосий заминавал за Цариград, той взел със себе си четирима от своите ученици, между които на първо място Евтимий. Изтощен от някаква дълговременна тежка болест, Теодосий умрял много скоро след пристигането в патриаршеския манастир "Св. мъченик Мамант". Тогава Евтимий минал в знаменития цариградски манастир "Студион", където бил на голяма почит от страна на благочестивия народ. Това е важно свидетелство за неговата висока духовност още на оная му възраст. Но прогонен от опасната за аскета – разслабваща и възгордяваща – народна почит, той заминал за Атон, и то в лаврата на св. Атанасий Атонски, несъмнено поради духовната си близост с учителя на неговия учител, св. Григорий Синаит, който се подвизавал в същата обител, преди да основе своя манастир в Парория (планинска област на границата между България и Византия). Наклеветен, че крие в килията си някакво голямо съкровище на българските царе и обследван лично от сребролюбивия византийски император Иоан V Палеолог, Евтимий макар и невинен бил заточен на остров Лимнос. Освободен от заточението, отегчен от злите сплетни и обхванат от родолюбиво чувство, той се прибрал в българския Зографски манастир, откъдето най-

после, след седемгодишно странстване, през Цариград и Несебър се завърнал в родината си в 1371 г. Но неговата пустиннолюбива душа не пожелала да остане в шумната столица, затова той си избрал една пещера за жилище на десетина километра от града по течението на река Янтра и построил църква "Св. Троица". Скоро се събрали около него ревностни ученици и се образувал цял манастир. Запасен с превъзходни знания от школата на Теодосий Търновски и обогатен с опит през време на своето неколкогодишно пребиваване във Византия, той тук се заел с отговорната и голяма задача – поправка на богослужебните книги съобразно с гръцките първоизвори, опресняване на българския книжовен език с новите форми на съвременния говор и подобряване на българския правопис върху основата на старинния Кирило-Методиев език. Току що привършил тая огромна работа, той бил изненадан от избора му за Търновски патриарх през 1375 г., след смъртта на патриарх Йоаникий.

Патриарх Евтимий светителствувал през най-тежкото време за българския народ. Турците стъпка по стъпка превземали Балканския полуостров и земите на българската държава. Няколко пъти дръзко нападнали дори самата

българска столица. Изисквала се твърде голяма смелост, за да застане човек на тоя висок пост тъкмо в такова бурно време. Вече дръзновението на Евтимий да приеме избора без възражение свидетелства за величието на неговия дух и за висотата на неговата доблест. Той живеел с аскетичната мисъл на великия апостол Павел: "Живеем ли, или умираме – Господни сме" (Рим. 14:8). Той също така помнел и пророческото предсказание на своя старец, св. Теодосий Търновски, за което разказва неговият житиеписец Григорий Цамблак, че през време на неговото патриаршество България ще падне под агарянско иго и че самият той ще се сподоби с апостолски окови и гонение. Но тия мрачни изгледи за бъдещето не подкосявали неговата архипастирска ревност, а давали само прозорлива дълбочина на погледа му да вижда ползата от своята дейност в историческа далечина.

Св. патриарх Евтимий пазел ревниво православно наследство от еретически посегателства; вземал решителни мерки против упадъчните нрави в обществения живот; държал високо за здравината на семейството, от което твърде много зависи издръжливостта на държавата; полагал бащински грижи за бедни, страдащи и онеправдани. В богослужението и

молитвата продължавал да бъде същият любител на богосъщерицанието и богообщението, какъвто си бил преди да влезе в тоя обширен простор на обществена дейност, когато се намирал още в пустинното си безмълвие, в тихата манастирска килия или в доброволния аскетически затвор. Той раздавал богатствата на душата си, събрани през време на досегашната си подвижническа подготовка. Поставен сега за светилник на народа, той светел всред дома на цялата българска църковно-национална общественост. Без да бъде дипломат по призвание и служение, патриарх Евтимий вършил най-добрата дипломатическа услуга на своето Отечество. Всички чужденци, които идвали в българската столица с търговски или политически задачи, се стремели да влязат в общение с неговата очарователна личност. И когато това им се удавало, те се смятали много щастливи и покрай него изнасяли и от България най-благоприятни впечатления. Той така се прочул по целия православен свят, че мнозина се обръщали към него писмено при недоумения, и били щастливи да получат неговите високо авторитетни отговори: и Киево-Московският митрополит Киприян (още като подвижник на Атон), и Влашкият митрополит Антим, и Тисменският игумен Никодим, и навярно много други, чиито

имена не са известни на нашето време. Патриарх Евтимий развил обширна книжовна дейност. Той е известен с преводите си на Василиевата, Златоустовата и Преждеосвещената литургия, на литургиите на апостол Яков и на апостол Петър, с богослужебното си творение в чест на св. Теофан, с житията на св. Йоан Рилски, Иларион Мъгленски, Петка Епиватска-Търновска, Филотея Поливотска-Търновска, с похвалните слова за св. мъченица Неделя, св. Константин и Елена, Йоан Поливотски и Михаил Воин. Няма съмнение, че неговите съчинения са много повече, обаче някои са навярно унищожени завинаги, а други са все още неоткрити.

Най-незабравима и покъртителна ще си остане неговата последна проява на добър пастир, който не бяга, когато види врага и не оставя своето стадо на вълчия произвол, а полага душата си за своите духовни овци (Йоан 10:11). Царят напуснал столицата, а патриархът – не! Затова с пълно право така хубаво се изразява за него народният поет Вазов: "Евтимий, на Търново в дните ужасни последний бранител и последний цар!". На 17 юли 1393 г. пада Търново под напора на завоевателните османски орди и при предателската услуга на един другородец! Патриарх Евтимий имал

гражданската доблест и пастирската смелост веднага да се яви пред гордия завоевател, за да моли пощада за мирното население. Неговата осанка и светла личност внушили почит дори в поробителя и патриархът получил обещание, че ще се изпълни молбата му. Но завоевателят се стремял с всички средства да затвърди властта си, без да се подчинява на общоприети нравствени закони, нито на чуждите трогателни молби, нито дори на собствените си честни обещания. Наскоро последвало избиването на 110 столични първенци, събрани с измама от врага в една от градските църкви. Тогава патриархът, като истински бранител, смело изобличил лукавия управник, който не щади своите нови поданици и не уважава своята собствена дума. Заради тази му смелост завоевателят го осъдил на смърт чрез посичане при Лобната скала в Търново. Обаче става чудо, толкова необходимо като психологическа поддръжка както за патриарха, комуто предстои още да страда в продължение на останалия си живот, така и за нещастния народ, който в многовековното си робство не трябва да губи упованието си в божествения промисъл: в момента на убийственото замахване, ръцете на палача са вцепенили и мечът паднал на земята.

В 1394 г. патриарх Евтимий бил изпратен на заточение на юг, вероятно в Бачковския манастир. Раздялата на архипастира с паството е описана трогателно от автора на житието му, Киевския митрополит Григорий Цамблак: "Той излизаше заедно с народа като втор Йеремия, при което самите камъни на града плачеха със сълзи!" Всеки желаел силно да се доближи до великия заточеник: едни целували ръцете му, други нозете му, трети полите му; някои късали тревата на стъпките му за благословение и спомен, а други отдалеч измолвали неговия прощален благослов. Някой плачевно се провикнал: "На кого ни оставяш, добрий пастирю?" А той – и сам просълзен – отговорил: "На светата Троица ви оставям – и сега, и навеки!"

За мястото на заточението и на смъртта му житиеписецът Григорий Цамблак казва само това, че бил изпратен някъде в Македония. Но Македония някога се наричал целият простор от Одрин до Охрид. Къде точно бил заточен и умрял този велик патриарх на осиротяла България? Въпросът все още остава неразрешен. Патриарх Евтимий умрял около 1401/1402 година.

Името на св. патриарх Евтимий Търновски ще продължава да сияе през всички векове на

нашата родна история и ще буди благоговейна почит, дълбоко преклонение и благодарно признание.

Източник: *Жития на светите*. Синодално издателство, С. 1974, под редакцията на Партений, епископ Левкийски и архимандрит д-р Атанасий (Бончев).